

Luan LAPI

PRANVERA SHQIPTARE 1981

*Sa herë kam kaluar mbi qiellin tënd, Kosovë,
Midis reve të tua të rënda, gjëmimeve të tua.
Ca pika shiu u rrokullisën nga dritarja e avionit, diç thanë.*

Me këto vargje Kadare hyn në universin e trazuar të Kosovës, përmes qiellit të saj, mbi gjysmëshekulli më parë, në vitin 1966. Kosova e kësaj kohe për Kadarenë është e largët, e paprekshme, e pakuptueshme.

«Ca pika shiu u rrokullisën... diç thanë», por poeti nuk e kupton gjuhën e tyre. Kosova shtrihet diku matanë reve të rënda, gjëmimeve dhe rrufeve, diku larg në horizontin e paarrtshëm. Por, sidoqoftë shpirti i poetit gjen shtigje komunikimi me tokën e tij që dergjet nën sundimin e egër serb atje poshtë. Përmes pikave të shiut në dritaren e avionit Kosova ia tregon poetit lotët e saj dhe përmes gjëmimit të reve dhe rrufeve vuajtjet dhe sikletin e madh nën terrorin policor të serbit, Aleksandër Rankoviq. Por si gjithçka në këtë botë, edhe koha e Rankoviqit perëndon. Pikërisht në këtë vit kur Kadareja shkruan poezinë e tij të parë për Kosovën ai bie nga pushteti. Titoja e kishte ndjerë rrezikun prej politikanit serb, ndaj dhe e shkarkoi nga të gjitha postet zëvendësin dhe pasardhësin e tij, i cili me ndihmën e

rusëve planifikonte të rrëzonte Titon dhe Jugosllavinë ta kthente në një shtet unitar, d.m.th. në një «Serbi të Madhe.»

Gjashtë vite më vonë Ismail Kadare zbret në tokën e Kosovës. Në tetor të 1972 ai është për një vizitë në Prishtinë, i ftuar nga Teatri Krahinor dhe Universiteti i ri i Prishtinës. Kosova e përjetuar nga afër kthehet në një obsesion për autorin.

Viti 1981 dëshmoi se nata rankoviqiane mund të rikthehej me të gjitha tmerret e saj. Ndaj Kadareja shikon thellë në histori, mendja e tij hulumton rrënjët e së keqes parake. Ky hap është i domosdoshëm, sepse miti serb mbi Kosovën ka ngatërruar e turbulluar gjithçka. Serbët kanë mobilizuar historinë për të arsyetuar të drejtën e tyre historike për Kosovën.

Në vitin 1975 Kadare shkroi një poezi tjetër për Kosovën. Titulli i saj i thotë të gjitha: «Mundja e Ballkanasve nga turqit në Fushën e Kosovës». Përmes artit të poezisë autori kthjellon mendjet e popujve të Ballkanit. E vërteta nuk i ndanë ata, ata i ndanë politika e hegjemonizmit serb. Ndaj Kadare ka të drejtë kur thotë se «kuptimi dramës së një populli fillon nga njohja e së vërtetës për të. » Siç dihet, për serbët kjo betejë ishte një ndeshje mes dy ushtrive, në njërën anë është ushtria ballkanike me car Llazarin si prijës i saj, në anën tjetër ajo turke me sulltan Muratin I në krye. Epilogu dihet: vriten dy prijësit dhe lufta mbaron me fitoren e turqve. Ballkanasit munden dhe «gjysmëhëna merr në dorëzim gjithçka». Në këndvështrimin serb në këtë betejë nuk ka vend për ballkanasit e tjerë, sidomos për shqiptarët. Ky është miti serb që Kadareja e hedh poshtë me një poezi të vetme.

-Por një poezi nuk mjafton për të hedhur poshtë gënjeshtrenë e qindra librave serbë. «Tri këngë zie për Kosovën» është romani që e merr përsipër këtë detyrë të vështirë. Studiuesit e veprës së tij te poezia e vitit 1975 shohin me të drejtë zanafillën e këtij romani. Nuk është hera e parë që Kadaresë një poezi i shërben si pikënisje për një roman. «Piramida» si roman fillimisht na shfaqet si poezi.

-Në librin e fundit që doli nga shtypi në shkurtin e sivjetmë «Dialog me Alda Bardhylin» Kadareja rrëfen se si filloi përkushtimi i tij letrar për Kosovën. «Kosova ishte pjesë e ndërgjegjes sonë

kombëtare dhe shkrimtari e kupton i pari këtë. Më kujtohet kur, për herë të parë, dëgjova për masakrën e Tivarit ku u masakruan 4310 shqiptarë nga serbët dhe malazezët. Ndodhesha në Romë dhe në mendjen time kjo ngjarje projektoi tragjedinë që historia kishte prodhuar për kombin tonë».

Në vjeshtën e vitit 1980, Kadareja do të vizitonte sërish Kosovën, me rastin e botimit të parë të kompletit të tij me dhjetë vëllime. Disa muaj më vonë, në pranverën e vitit 1981, do të shpërthejnë Demonstratat e përgjakshme në Prishtinë, që praktikisht do të ndryshonin rrjedhën e historisë së re të Kosovës në rrugën e saj të vështirë drejt lirisë.

Demonstratat e 1981-shit Serbia i përdori si pretekst për të intensifikuar terrorin policor ndaj rinisë së emancipuar kosovare që ishte në krye të revoltës. Demonstratat e këtij viti ishte realisht një kryengritje pa armë, një shpallje lufte me mjete politike. Dhe këtë sfidë të hapur Serbia nuk mund ta gëlltiste. Titoja, që deri dje ishte bërë pengesë përmes Perëndimit kishte vdekur. Kontaktet e qarqeve politike dhe ushtarake të Beogradit me Rusinë ishin të ngushta. Rusët i inkurajonin serbët për një aventurë të re në Kosovë. Përmes destabilizimit të Jugosllavisë Moska mund të rriste influencën e saj në rajon. Dhe ajo ishte e interesuar për të. Prandaj Tirana e shqetësuar i quante serbët «miqtë e fshehtë të rusëve» në Ballkan.

Rëndësinë historike të ngjarjeve të vitit 1981 Kadare e kuptoi menjëherë, ndaj dhe u solidarizua me studentët.

*«...se koha e mesjetës
S'qe larg dhe veç në libra s'qe,
Dhe u kthye nata e Prishtinës
Në natë Shën Bartolemeu»*

Me këto vargje të poezisë «Terrori në Kosovë» Kadare proteston kundër natës së «Shën Bartolemeut» në Prishtinë.

Krahas trysnisë politike, ushtarake dhe policore, mbi Kosovë u derdh një propagandë e shfrenuar shoviniste, e cila synonte të

ndryshonte jo vetëm vijën e ngjarjeve, por edhe historinë që nga themelet. Në fakt Serbia prej kohësh e kërkonte një shkas për të hequr autonominë e Kosovës, e cila atë e pengonte në realizimin e përgatitjeve tashmë të njohura për dëbimin masiv të shqiptarëve. Një koleg i tij, madje nobelist, shkrimtari serb Ivo Andriq ishte «dora vetë» autor i një skenari ku kërkonte jo vetëm fshirjen e Kosovës nga faqja e dheut, por edhe zhdukjen e Shqipërisë.

-Synimi serb për Kosovën ishte i qartë. Ajo donte me çdo kusht të fillonte ristrukturimin politik të krahinës, e cila deri atëherë ishte me autonomi të gjerë. Serbia kërkonte të bënte ndryshime radikale në strukturën etnike të Kosovës ku serbët po ktheheshin në një pakicë të parëndësishme dhe të papeshë, kështu që sigurimi i sundimit serb mbi Kosovën mbështetej në një politikë që nuk ngurroi të praktikonte masa drastike e brutale ndaj shumicës shqiptare. Gjithçka që ndodhi në vitin 1999 ka qenë e planifikuar më herët në zyrat e fshehta të shtetit serb në Beograd.

Inteligjenca e Kosovës u vendos përballë shantazheve, denigrimeve, burgosjeve dhe përjashtimi nga jeta publike. Kadare doli në mbrojtje të Kosovës dhe inteligjencës së saj. Kjo bëri jehonë të madhe para së gjithash në Kosovë, por edhe në Jugosllavinë e asaj kohe. Menjëherë pushteti Jugosllav i hoqi nga programet shkollore dhe për 10 vjet me radhë Kadareja më s'u botuan në Kosovë. Ai ishte kthyer për shtetin serb si shkrimtar e «persona non grata».

Ismail Kadare është i vetmi shkrimtar shqiptar që i ka kushtuar një vepër të tërë demonstratave të Prishtinës në vitin 1981. Romani «Krushqit janë të ngrirë» u botua fillimisht në gjuhën frënge në Paris në vitin 1982 dhe më pas edhe në anglisht në ShBA e gjuhë të tjera të botës. Kadare i bëri të njohur lexuesit botëror rebelimin e studentëve të Kosovës dhe të vërtetën e masakrës së Prishtinës. Ky roman, në një trajtë artistike, ishte dëshmia e vetme për një masakër të papërfytyrueshme mu në mes të Evropës. Ishte hera e parë që bota, nëpërmjet një vepre të tërë, vihej në dijeni për krimin jugosllav.

Romani tjetër që e vë në qendër të tij Kosovën është vepra «Tri këngë zie për Kosovën» që Kadareja e shkroi nga marsi i vitit

1997 deri në marsin e 1998 dhe e botoi më 1998. Libri në mënyrë parabolike flet për luftën çlirimtare të shqiptarëve dhe atë pushtuese të Serbisë hegjemoniste. Beteja e Kosovës, e bërë më 28 qershor 1389 në Fushën e Kosovës midis ushtrisë pushtuese të Perandorisë Otomane të udhëhequr nga Sulltan Murati, në njërën anë, dhe ushtrisë së përbashkët të ballkanasve: të serbëve, të boshnjakëve, të rumunëve dhe të shqiptarëve, të komanduar nga Princ Llazari, në anën tjetër. Lufta zgjati 10 orë, aleanca ballkanike u mund, Kosovën e pushtuan osmanët dhe e sunduan për pesë shekuj. Dy rapsodë, njëri serb e tjetri shqiptar këndojnë me lahutë këngët, me të cilat shprehin hasmërinë dhe rivalitetin e hershëm midis shqiptarëve dhe serbëve. Lahutari shqiptar këndon:

“Seç ra mjegull e zezë, vdiq Zonjë e madhe ngrehuni shqiptarë se në Kosovë ra shkja...”

Vepra «Tri këngë zie për Kosovën» ka zgjuar interesim të madh nga kritika letrare e botës perëndimore. Romani është përkthyer në disa gjuhë të botës. Eric Faye në parathënien e botimit në gjuhën frënge prozën e Kadaresë e lidh përmbajtjen e librit me ngjarjet e viti 1989.

«Është e vështirë të gjendet në këtë botë një tjetër fushë, ku një tragjedi e vjetër vazhdon të projektojë në të ardhmen, në mënyrë ciklike, drama të tjera. Ky vend me emrin e pafajshëm Fusha e Mëllenjave është Kosova. Ka gjashtë shekuj, më 28 qershor 1389, një aleancë ballkanike e krishterë e përbërë nga serbë, boshnjakë, shqiptarë e vllahë u thye prej ushtrisë otomane të Sulltan Muratit. Beteja e përgjakshme vazhdoi për dhjetë orë. Të mundurit vazhdojnë të mbajnë zinë e saj ende sot. Më 28 qershor 1989, udhëheqësi serb Millosheviq lëshoi një thirrje të re për masakër në Kosovë.» – shprehet Kadare.

Thirrja e Millosheviqit për masakër të re, këtë rast kundër shqiptarëve, në 28 qershor 1989, shfaq hapur tablonë e vjetër të përpunuar serbe për shfarosjen e shqiptarëve. Kështu që shqiptarët në Kosovë, duke vënë kokën së satër për lirinë e popullit të tyre, vendosën se durimi i tyre ka marrë fund.. Disa vite më vonë do të

krijohen formacionet e UÇK-së, të cilët vendosën se tashmë e tutje do të shihen vetëm me grykën e pushkës për lirinë e tyre. “

Në një intervistë për një revistë kosovare Kadare në vitin 1998 thotë se «Lëvizja studentore në Prishtinë, e sidomos dalja në skenë e UÇK-së, përveç rolit kolosal historik, dëshmitarë të të cilit jemi të gjithë, bëjnë pjesë në historinë morale të kombit shqiptar. Kur një popull ndodhet në gjendjen e një grigje të pambrojtur përballë ujkut, ëndrra e tij më sublime është shfaqja e një shpëtimtari, e një dalzotësi. Kur populli i Kosovës u gjend kështu, grigjë e pambrojtur, përpara kasapit serb, UÇK-ja u bë dalzotëse e tij, dhe askush nuk mund t’ia heqë dot kurrë asaj emrin e madh »dalzotës“.

Pas botimit të librit «Krushqit janë të ngrirë» Vuk Drashkoviç i drejtohet Kadaresë:

«Në librin tuaj të ri «Krushqit janë të ngrirë», Ju barbaritë e sotme të shqiptarëve në Kosovë dhe Rrafsh të Dukagjinit i quani kryengritje. Por keni heshtur e nuk keni shpjeguar se fjala është kundër njerëzisë, kulturës, moralit dhe vetë arsyes njerëzore. A besoni vërtet se Evropa dhe bota s’kanë për ta marrë vesh kurrë të vërtetën?!»

Kadare nuk i përgjigjet shkrimtarit serb, por shumë vite më vonë në librin «Mbi krimin në Ballkan shpjegon: »Në një letër të hapur që Vuk Drashkoviç, shkrimtar dhe nacionalist i njohur serb, më ka drejtuar më 1987 nëpërmjet shtypit serb, e më pas gazetës «Le Monde Diplomatique» Pasi më drejtohej me fjalët «koleg i nderuar», si kolegu kolegut, më vinte në dijeni për gjendjen në Kosovë, ku serbët e gjoë vuanin nën «xhelatin shqiptar, që ka veshur rrobat e viktimës». Ndërkaq shfaqte habinë se si unë nuk hiqja dorë nga përralla për «kombin liridashës dhe kalorsiak shqiptar» dhe e mbroja atë, në vend që të mbroja viktimat serbe. Pas kësaj, pasi i bënte një biografi asgjësuese kombit shqiptar të ardhur, sipas tij, nga Kaukazi, i cili s’kishte asnjë vlerë, më krahasonte me Adolf Hitlerin, ngaqë, ashtu siç ai mbronte idenë e Rajhut të madh, unë mbroja të njëjtën gjë me Shqipërinë e Madhe. Ndryshimi i vetëm ishte se, ndërsa ëndrrën e Hitlerit e kishin ndërprerë, sipas tij, gjënimet e topave rusë, ëndrra ime ende vazhdonte, në pritje, natyrisht, të ca gjëmimeve. Drashkoviç

ngatërrohet kaq shumë në patetizmin e tij, saqë, pasi më quan përhapës të ideve antiserbe të Vatikanit dhe të Austrisë katolike, përfundon me fjalët:

«Besoni vërtet se Evropa dhe bota nuk do ta marrin vesh të vërtetën?» Letra sqaruese e «kolegut Drashković» u ribotua dymbëdhjetë vjet më pas, më 1999, në kulmin e konfliktit në Kosovë. Ka pasur natyrisht ca prerje ëndrrash e ca gjëmime bombash, por jo ashtu siç i kujtonte Drashković dhe, kryesorja, ka qenë se Evropa e ka kuptuar më në fund të vërtetën, që nuk ishte e vërteta e tij”.

